

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

М.В. Давидов, Українська академія банківської справи

Одним із основних ризиків е-банкінгу та електронної комерції є кредитний ризик, різновидами якого можуть бути: ризик непогашення кредиту, ризик кредитоспроможності позичальника, ризик прострочення платежів і ризик забезпечення кредиту. Особливістю кредитного ризику, яка відрізняє його від інших видів ризиків, є індивідуальний характер, тобто в кожному конкретному випадку необхідно оцінювати не один різновид ризику, а всю сукупність, яка дає загальну характеристику ризику позичальника [2].

Своєчасне визначення загального стану позичальника, оцінка структури активів і пасивів, зміна вартості застави, прибутковості або обсягів виробництва і реалізації продукції, робіт і послуг повинні стати ключовими елементами загальної системи кредитного моніторингу, коли мова йде про позичальника, визначення вартості та термінів погашення кредиту. Як свідчить світовий досвід, перевірка загального економічного стану та кредитоспроможності позичальника базується на використанні методів фундаментального аналізу та емпірико-індуктивного, який базується на припущенні, що на основі аналізу фінансової звітності позичальника можна зробити висновок про динаміку його кредитоспроможності у майбутньому. З цією метою на основі використання економіко-статистичних методів виявляються типові ознаки різноманітних кредитних історій та розробляються рекомендації для прийняття необхідних рішень щодо оцінки стану кредитоспроможності позичальника та видачі позики.

На основі вивчення та визначення окремих кредитних ризиків щодо певних позичальників можна запропонувати формулу для розрахунку сукупного спеціального кредитного ризику банку ER_{spr} :

$$ER_{spr} = \sum_j^N ER_{sprnj} = \sum_{i=1}^N \left[E(PA_i)_j \cdot SRC_{kj} \right] + \sum_{i=1}^N \left[E(PL_i)_j \cdot SRC_{kj} \right], \quad (1)$$

де $E(PA_i)_j$ – активи із групи PA_i , термін дії яких закінчується в період j ;

$E(PL_i)_j$ – активи із групи PL_i , термін дії яких закінчується в період j ;

k – різновид специфічного ризику;

SRC_{kj} – нормативне значення коефіцієнта специфічного ризику відповідно до вимог Базельського комітету 1996 р.

Одним із важливих інструментів запобігання кредитним ризикам в системі е-банкінгу є встановлення лімітів на банки-контрагенти щодо міжбанківських кредитів, оскільки такі ліміти можна розглянути як функцію оцінки фінансового стану, платоспроможності та кредитоспроможності банку-контрагента, його чистих активів, видів і термінів операції тощо [1].

Аналіз світової практики свідчить, що при розрахунку лімітів на міжбанківські операції фундаментальними параметрами стану банку є його

капітал і валюта балансу. У деяких випадках додатково можуть використовуватися певні якісні характеристики: рівень менеджменту банку, довіра акціонерів і клієнтів, спроможність швидко мобілізувати необхідні ресурси, загальна оцінка ризикованості бізнесу тощо. Ліміти на міжбанківські операції в системі е-банкінгу залежно від термінів отримання інформації, деталізації звітності, стану фінансового ринку тощо можна розподілити наступним чином: загальний ліміт, “овернайт”, довго-, середньо- та короткострокові ліміти [2, 3].

На практиці сума ліміту визначається як величина базового ліміту, перемножена на певні систематичні показники. Окрім загальної суми капіталу банку та суми активів, можна використати показники валюти балансу, щоденних обсягів платежів, прибуток та інші. Разом з тим, цілком доречним є використання додаткових коригувальних показників: коефіцієнта якості активів, надійності, інтегральної оцінки ліквідності та платоспроможності, коефіцієнта зміни умов діяльності і загального стану ринку, коефіцієнта ризику кредитоспроможності банку-контрагента тощо. На основі поєднання зазначених показників розробляються агреговані показники оцінки надійності банку або рейтингові системи оцінок кредитоспроможності. Логіко-структурна схема розробки таких систем включає наступні етапи:

- а) розрахунок показників фінансового стану та структури балансу банку;
- б) приведення абсолютних значень цих показників до єдиної системи вимірювання;
- в) власне обчислення інтегрального показника, що відображає рейтинг банку.

Зазначимо, що всі показники, які використовуються при розробці рейтингу кредитоспроможності банків, розраховуються на основі балансів банків-контрагентів і звітів про дотримання ними економічних нормативів, встановлених Національним банком України.

Відповідно до економічного підходу ринкова вартість капіталу банку визначається як різниця між ринковою вартістю активів та зобов'язань банку:

$$C = \sum_t \frac{A(t)}{(1+P_t)^t} - \sum_t \frac{L(t)}{(1+P_t)^t} \text{ або } C = \sum_t \frac{CF(t)}{(1+P_t)^t}, \quad (2)$$

де C – капітал банку;

$A(t), L(t)$ – відповідно, обсяги погашення активів та зобов'язань на момент часу t ;

$CF(t) = A(t) - L(t)$ – майбутній грошовий потік у момент t ;

P_t – процентна ставка дисконтування для відповідного грошового потоку в момент t , яка визначається, виходячи з поточної ціни без ризикових інструментів грошового ринку із строком погашення в момент t .

Якщо t вимірюється в днях, то $A(t)$ – щоденні обороти по кредиту активних рахунків; $L(t)$ – щоденні обороти по дебету пасивних рахунків;

$CF(t)$ – щоденна зміна сукупного сальдо за рахунками некапітального характеру.

Стандартизація системи вказаних вище показників з урахуванням ринкової вартості капіталу може бути здійснена на основі використання методу стандартизованих відхилень (розрахункові значення показників порівнюються із обраним еталонним значенням) і методу нормування абсолютних значень показників, які після цього потрапляють до інтервалу від 0 до 1. Процедура нормування полягає в обчисленні максимальних, мінімальних і середніх значень кожного показника за період, що аналізується, серед банків, які включено до розрахунку для складання рейтингу.

У тому випадку, коли оптимальне значення показника співпадає з максимальним, нормоване значення відповідного показника конкретного банку можна розрахувати за формулою:

$$НП = 1 - \frac{Ha - Mai}{Mai - Mi}, \quad (3)$$

- де $НП$ – нормативне значення відповідного показника;
 Ha – абсолютне значення показника окремого банку;
 Mai – максимальне значення показника серед безлічі банків, які враховуються в процесі розрахунку рейтингу, протягом періоду, що аналізується;
 Mi – мінімальне значення показника серед безлічі банків, які враховуються в процесі розрахунку рейтингу, протягом періоду, що аналізується.

У випадку, коли оптимальним значенням показника є його середня величина, то для всіх значень відповідного показника, які перевищують середнє значення, формула матиме вигляд:

$$НП = 1 - \frac{Ha - Mc}{Mai - Mi}, \quad (4)$$

- де Mc – середнє значення відповідного показника окремого банку.

Для всіх значень показників, яким відповідає мінімальний рівень, формула буде наступною:

$$НП = \frac{Mai - Ha}{Mai - Mi}. \quad (5)$$

Інтегральний показник чи коефіцієнт може бути розрахований як середнє арифметичне (або геометричне) значення розрахованих коефіцієнтів, приведених до однієї шкали виміру. Додатково може бути введений показник ваги окремого коефіцієнта тощо.

Конкретні розрахунки, наведені нижче (табл. 1), і виконані на прикладі показників діяльності банку “Аваль” у 2003 р., дають змогу розрахувати середнє арифметичне і середнє геометричне значення показників рейтингу кредитоспроможності. Аналіз одержаних результатів свідчить, що за сім місяців 2003 р. абсолютне значення рейтингів зросло і хоча середній геометричний показник був нижчий, їх динаміка була спрямована однаково.

**Розрахунок інтегрального показника кредитоспроможності
банку “Аваль” у 2003 р.**

Показники	01.01.2003		01.07.2003		Відхилення (+, -)	
	рівень показника	коефіцієнт рейтингу	рівень показника	коефіцієнт рейтингу	показник	коефіцієнт
Показники адекватності активів: Якість активів: <i>резерв на можливі збитки</i> , % <i>заборгованість за кредитами</i>	7,1	0,68	7,2	0,71	+0,1	+0,03
<i>резерв</i> , % <i>класифіковані кредити</i>	18,6	0,86	18,9	0,88	+0,3	+0,02
<i>чиста заборгованість</i> , % <i>загальна заборгованість</i>	80,1	0,74	86,2	0,71	+6,1	-0,03
Показники дохідності: <i>процентна маржа</i> , % <i>процентний дохід</i>	8,1	0,90	7,6	0,86	-0,5	-0,04
Показники ліквідності: <i>заборгованість за кредитами</i> , % <i>депозити</i>	102,6	0,65	102,8	0,69	+0,2	+0,04
<i>депозити до запитання</i> , % <i>депозити</i>	58,3	0,82	56,6	0,80	-1,7	0,02
<i>термінові депозити</i> , % <i>депозити</i>	41,7	0,78	43,4	0,80	+1,7	+0,02
<i>ліквідні активи</i> , % <i>зобов'язання</i>	16,4	0,89	16,8	0,93	-0,1	+0,04
Середнє арифметичне значення коефіцієнта рейтингу	–	0,79	–	0,80	–	+0,01
Середнє геометричне значення коефіцієнта рейтингу	–	0,7849	–	0,7932	–	+0,0083

Таким чином, проведений аналіз дозволяє встановити, що запровадження лімітів міжбанківських кредитів на основі визначених коефіцієнтів рейтингу означає, що в межах від 78 до 100 % ліміту кредит буде найбільш ризикованим і кредитний моніторинг банку повинен враховувати цей ризик або своєчасно здійснювати коригування лімітів залежно від змін фінансового стану банків-контрагентів.

Список літератури

1. Панова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
2. Роуз П.С. Банковский менеджмент. – М.: Дело ЛТД, 1995. – 768 с.

3. Синкл Джозеф Ф. мл. Управление финансами в коммерческих банках. – М.: Catallaхy, 1994. – 820 с.